

Nimet YILDIRIM

Professor. Dr.

Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye

E-mail: sahname79@gmail.com

GENCELİ NİZAMÎ'NİN İSKENDERNÂME'SİNDEKİ SAKÎNÂMELERİ

Anahtar Kelimeler: Nizami Gencevi, Sakiname, İskendername, kahramanlık şiiri

Nizamî Gencevî'nin en son ve ustalık dönemi eseri *İskendernâme* Makedonyalı İskender konusunda doğu edebiyatlarında kaleme alınmış ilk ve en ünlü *İskendernâme*'dir. 1201 yılında tamamlanan *İskendernâme; Şerefnâme* (6.868 beyit) ve "*İkbâlnâme* (3.648 beyit)" olmak üzere toplam "10.516 beyit"den ve iki bölümden oluşmaktadır. İskender hikâyesinin yarısı birinde, diğer yarısı da ikincisinde anlatılır.

Nizamî, *Şerefnâme* adlı eserini Azerbaycan atabeklerinden Atabek-i Azâm Ebu Bekr b. Muhammed Cihan Pehlivan adına kaleme almış ve kendisine sunmuştur.

Böylesine engin ve eşsiz eserler ortaya koyan Nizamî, Anadolu'da da çok sevilmekte, en önde gelen söz ustalarından biri olarak bilinmektedir. Şairliğinin yanı sıra son derece sakıngan bir zahit olarak da bilinen Nizamî, hurafelerden, asılsız ve uydurma dinsel değerlerden, taassuptan uzak, özgür bir kişilik; bencillikten, gösteriştten hoşlanmayan, belagati en üst düzeyde, şiiri her kesim tarafından sevilen bir şairdir. Hamuru aşk ile, en yüce ve kutsal duygularla yoğrulmuş bir yürek taşıyan Nizamî, hayatı boyunca dünyevi takıntılardan uzakta kalmayı başarmış, yüreğindeki aşk ateşi hiç sönmemiş, alevlenerek artmıştır. İşte eserlerinde görülen aşk, sevgi ve erdem esintileri de yüreğindeki bu aşk ateşinin dışa yansımalarıdır.

Romantik mesnevi tarzının kurucusu, bu tarzın en büyük sözcüsü ve en ışıltılı yıldızı Nizamî Gencevî'dir. Sözlerinin yeniliği ve gücü yüzyıllar boyunca asla eksilmeden, eskimeden hep artarak, yaygınlaşarak günümüze erişmiştir.¹

Nizamî bütün dünya edebiyatlarında müstesna ve özgün bir yere sahip çok parlak bir simadır. O, kendisine özgü kendi yarattığı aşk-kahramanlık-didaktik şiir tarzıyla, en dorukta ustaca şekil ve anlam uyumu, ruh tahlilleri, özgün keskin ifadeleri, simgesel dili, hiçbir şeyi gözden kaçırmayan üstün kavrayışlı düşünce ve görüş gücüyle, güçlü betimlemeleri, doruklara yücelen fantezileri, parlak teşbihleri engin felsefi görüşleriyle eşsiz bir söz ustasıdır.²

Hem lirik şiirde ve hem de kahramanlık şiirlerinde tam anlamıyla üstad kabul edilen Nizamî, Anadolu'da da çok sevilen, rakipsiz romantik, sûfi ve bilge bir şair, belagat ve fesahat açısından en önde gelen söz ustalarından biridir. Son derece sakıngan bir zahit olarak bilinen Nizamî, hurafelerden, asılsız ve uydurma dinsel değerlerden, taassuptan uzak, özgür bir kişilik; bencillikten, gösteriştten hoşlanmayan, belagati en üst düzeyde, şiiri her kesim tarafından sevilen bir şairdir. Farsça şiir yazmış hiçbir şairle karşılaştırılmayacak kadar farklı ve büyük bir bilgedir.³

Nizamî'nin bu en son ve ustalık dönemi eseri, İskender konusunda doğu edebiyatlarında ilk ve en ünlü *İskendernâme*'dir. 597/1201 yılında tamamlanan *İskendernâme; Şerefnâme*

¹ Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, II, 801.

² Rəsulzadə, *Azərbaycan Şairi Nizami*, s. 55.

³ Browne, *Ez Senâi Tâ Sa'dî*, s. 94-95.

(6.868 beyit) ve İkbâlnâme (3.648 beyit) olmak üzere iki bölümden ve toplam 10.516 beyitten oluşmaktadır. İskender hikâyesinin yarısı birinde, diğer yarısı da ikincisinde anlatılır.

Şerefnâme'yi Azerbaycan atabeklerinden Atabek-i Azâm Nusretüddîn Ebubekir b. Muhammed Cihan Pehlivan adına yazmış ve kendisine sunmuştur. Ancak eserin farklı nüshalarında farklı kişilere sunulduğu görülmektedir. Bazı nüshalarında İkbâlnâme ilk sırada yer almakta ve Musul emiri İzzüddîn Ebu'l-Feth Mesud b. Nureddin adına ithaf edilmiş olduğu belirtilmektedir. Bu kaydın ardından başka bir emirin adı da geçmektedir: Kızıl Arslan'ın Azerbaycan'da yerine geçen kardeşinin oğlu Nusretüddîn Ebubekir'den de söz edilmektedir. Bu kayıtlar, eserin Nizamî tarafından birkaç kez yeniden düzenlendiğini ve her defasında farklı kişilere sunulduğunu göstermektedir.⁷⁶ İkbâlnâme'nin son kısmındaki beyitler de eserin İzzüddin Mesud'a sunulduğunu gösterir. İskendernâme'nin son kısmına eklenmiş beyitlerden de anlaşıldığı gibi Nizamî İskendernâme'yi bitirdikten sonra fazla yaşamamıştır.⁴

Nizamî'nin *İskendernâme*'sinin önemli özelliklerinden biri de şairin yaratıcılığını gösteren ve kendine özgü olarak *Şerefnâme*'nin hemen her bölümünün başında birtakım "sakînâme"ler, *İkbâlnâme*'nin başında da bazı "muğannînâme"ler yazmış olmasıdır. Bu makalede ünlü şairin *Şerefnâme* adlı eserinin neredeyse her bölümünün başında yer vermiş olduğu "sakînâmeler" in Türkçe çevirilerine yer verilmektedir.

1

Gel be sâki! Göster o şarabı bana
Sarhoşların yudumladığı şaraptan ver bana

O acı ilaçla kendimden geçir beni
Belki unuttururum kendime ben kendimi

2

Gel be sâki! Al götür sen bu uykuyu başımdan
Ver sen bu riyasız âşîğa katıksız şaraptan

Berrak su gibi gümüş renkli o tertemiz şaraptan
Dört mezhebin de helal dediği şaraptan

3

Gel sâki! O erguvan renkli şarabı gel de
Ver bana, geçir ben sarhoşu kendimden iyice

Feryat edeyim o sarhoşluğumdan ben
Harabat ehlini çağırayım buradan ben

4

Gel sâki! O kızıl yakut şarabı getir de
Doldur bu kızıl yakut yağdıran kadehe

Şarap, bu toprak saksının canı, hayatı
Onun yeşil reyhanının toprağı

5

Gel be sâki! O zararsız şarabı
İnceliklerden yüreğe müjde veren şarabı

⁴ Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, II, 806.

Ver bana da sarhoş olayım birazcık ben
Feleğin elinden neler çekeceğim ben?
6
Gel be sâki! O ruhu dinginleştiren şarabı
Ver de sabah şarabı yerine yudumluyayım o şarabı

Bu sabah şarabı değer Kevser'e
Helal bu şarap mahşere kadar içsem de
7
Gel be sâki! Yaşlı dihkânın şarap küpünü aç da
Kadehimi doldur bal gibi, süt gibi şarapla

O dinin yasakladığı şarabı demiyorum ben
Dini bile tamamlayan şaraptan doldur sen
8
Gel sâki! O hayat suyu şarabı al da
Götür İskender'in devlet sarayına

Öpsün devlet onun başını da
Versin İskender'in mirasçısına
9
Gel sâki! O gül renkli reyhan kokulu şarabı
Ver bana; geldi yine aklıma cennet şarabı

Bayındır olsun gemim o badelerden
Batsam da, denizlere cennetlik olurum ben
10
Gel be sâki! Getir o cana can katan şerbetimi
Ver bana, azaltayım canımı yakan üzüntülerimi

Bir tek o şerbetle mutlu olurum ben
Üzüntülerimi biraz olsun atarım onunla ben
11
Gel sâki! Ver bana o Rum yüzü gibi kızıl şaraptan
Zenci gibi şen gönlüm, gamsız artık bu zaman

Olmasın bu zaman korkusuz kaplan gibi
Rum ile Zenci gibi iki renkli
12
Ver sâki, o Cemşid kadehini ver
Bu karanlık gecede o ışıltılı güneşi ver

İşıltısıyla kapkara karga yüzlü gecede
Kızıl yakut bir yıldız olur göklerde
13
Gel be sâki! O süzölmüş yakuta uzat elini
Sil götür gönlümden bulanıklık derdini

Reyhanlı bağın ışılıtlı kızıl yakutundan
Asar kandilinden ışılıtlı lambayı yukarıdan
14
Gel sâki! O ayna gibi kadehi
Ver bana, tutayım elimde kadeh gibi

İçip Keyhüsrev töresini öğreneyim o kadehten
İşildasın gözümde onunla bu evren
15
Gel sâki! O ruh veren, cana can katan ışılıtlı şaraptan ver de
Saç gönlüme, ışildasın ışılı ışıl gönlüm benim de

Aydınlanır gönlüm benim, içerssem ondan ben
Şarap içerse beni, topraklara dönerim ben
16
Gel sâki! O tövbeleri yakan ateşini gel de
Yak benim beynimin ateşkesinde

Ne güzel! İşildasın bu mecliste gönlüm hoş olsun
Mum gibi başımın üzerinde ateş olsun
17
Gel sâki! Kaldırmak için gözlerimdeki baygınlığı
Çıkar şu küpten dertli gönlün ilacını

Şarabı ver bana da sarhoş olayım ben
O ateş suyuna tapayım ben
18
Gel sâki! Aç o şarabın ağzını, ver bana da yudumlayalım
Bırak bakalım; boş işleri artık bir kenara bırakalım

O saf, o benim şarabım ile kendimden geçir beni
Kurtar canımı, bu viraneden, kurtar beni
19
Gel be sâki! Al beni, uzaklaştır öz benliğimden sen
Bu dünyayı yakut kızılı şarap ile aydınlat sen

Ver o şarabı! Beni gideceğim yere bir tek o götürür
Herkes gönülleri götürür, o gönülden üzüntüyü götürür
20
Gel sâki! O kızıl kan renkli şarabı
Dök beynime alevlenmiş sansar postu şarabı

Geçirsin beni kendimden, rahatlınsın
Bütün dünyayı seher vakti ışıl ışıl aydınlat
21
Gel be sâki! Neşeden, sevinçten, bu coşkun mutluluktan
Bir şerbet hazırla âşıkları okşayan, rahatlatan

Susamışlara ver o lezzetli şarabı sen

Susamış âşık sabredemez şaraba, bilirsin sen

22

Gel be sâki! O cennet ırmağının suyunu gel de
Doldur ağzına kadar o ateşle yoğrulmuş kadehe

Çevirme sakın yüzümü o ateşten, o sudan

Ver bana, o ateşle yanan benim, o suyla benim ıslanan

23

Gel sâki! Muğların gecelerini aydınlatan o şarabı
Getir de yüreğimden koparma sızılı çığlıkları

Gözleri ışıl ışıl parıldatan parıltılı kandil

Gönül kandilimin yağı işte o kandil

24

Gel sâki! O safran yakutu renkli şarabı al da
Ver bana, ayağım dokundu yine taşlara

Bu taşlık dünyada bir çare bulayım ben

Yakut gibi taşlardan kurtulayım ben

25

Uzat ellerini a sâki! Gam kovan şarabı getir de
Ver benim gibi bir yüreği dertliye

Belki bir huzur kokusu verir canıma

Belki bir zaman son verir sıkıntularıma

26

Gel a sâki! O canı besleyen şarabı
Suya yanmışa akan su gibi can olan şarabı

Bu susuzluktan kavrulduğum gam ateşinde

Ver bana, ver öğrendim ben şarabı içmeyi de

27

Gel be sâki! O şaraptan doldur bir kadeh de
O kızıl yakut renkli gülden bir haber getir de

Yüzümü o şarap gibi kıpkızıl renkle boya

Tam bir yakut yap, benzetme yakuta

28

Gel sâki! O kırmızı süt gibi şaraptan
Resmi bile cıvaya can veren şaraptan

Ver bana, ver ki kanım dönmüş bak cıvaya

Dizeyim sözlerimi tırnaktan geçen ince iplere sırayla

29

Gel sâki! O naz yapan şaraptan
Gençleştiren, Yeniden hayat veren şaraptan

Ver bana, kaybettim her ikisini de ben

Küpün kanlı suyu ile yetindim ben
30
Gel be sâki! Şarap ile gönlümü tazele
Bu yolda sabrına ne olur bir ölçü söyle

Tükendi gönül kandilimin yağı
Şarap ile kandilime koy sen yağı
31
Gel sâki! O Keyhüsrev kadehini
İşıltısı gözlere ışıltı veren kadehini

Doldur ağzına kadar lezzetli şarapla
Getir sun zamanın Keyhüsrev'i olana
32
Gel sâki! Gel de o altın kadehi getir
Feridun'dan, Cem'den yadigâr kadehi getir

Getir ver katıksız şarabı katıksız âşığa
Geçer bu dünya uykusu bir tek sarhoşlukla
33
Gel haydi sâki! O erimiş kıvılcık altın şarabı
Kızıl kükürdü yakıp doğuran altın şarabı

Ver bana da ilaç yapayım ondan ben
Gümüşümü onunla altına çevireyim ben
34
Gel be sâki! O ışık saçan şaraptan
Bu kocamışa yeniden can veren şaraptan

Ver bana, ne olur bak benimde gücüm kalmadı
Üzüntüden kemiklerimde ilik kalmadı
35
Gel sâki! O erguvan renkli şaraptan
Sönük kocamışları gençleştiren o şaraptan

Ver bana da gençleşeyim ben
Bu sarı gül yüzümü kızartayım ben
36
Gel be sâki! Getir o gül renkli şarabı
Uyanayım uykudan saç da üzerime şarabı

Ciğerlerin kanı olan o gülsuyunu
Bütün baş ağrılarının dermanı o gül suyunu
37
Gel be sâki! O cana can katan şaraptan
Ver bana; ver ki daha tatlı bana o candan

Belki tazeler bu eskiyen ömrümü benim
Coşturur bu soğumuş kanımı benim

38

Gel be sâki! Kurtar boynumu bu bağdan benim
Kadehin gözyaşlarını dök eteğime benim

Saf şıra gibi bir gözyaşı olsun da bari
Temizlesin eteklerimdeki bütün kirleri

39

Gel sâki! Bu gece çabuk getir şarabı
Başımda ağrı var, yudumlamalıyım artık gülsuyu şarabı

İşlerime parlaklık veren, kolaylaştıran o şarabı
Verme yoksa başıma ağırlık çökerten şarabı

40

Gel sâki! Al o kadehi eline de doldur
O şarabı içmekten başka yolumuz yoktur

Ne şarabı? Güneşin değerli bir parçası bu
Mayasında hem ateş var hem su

41

Gel sâki! O perdeler arkasındaki bakireyi sen
Ver bana, korkuyorsa eğer kocaya gitmekten

Yıkayıp temizleyeyim ellerimi kirlerden ben
Temiz olmalı ellerim bakireye vuracaksam ben

42

Gel sâki! Sözün badesi o kızgın cıva şarabını
Kızıl madenle bezenmiş şiir şarabını

Ver bana bezeyeyim hükümdarın ayvanını ben
İşlenmiş maden gibi sunayım onu ben

43

Gel sâki! O amber, misk şarabı
Rengini yaşlı dihkânın kandan verdiği şarabı

Ver bana, belki alırsam elime
Rengini, tadını verir benim tadıma rengime

44

Gel sâki o mücevher saçan şarabı
Tenime de saç o mücevher şarabı

Belki ıslanır onunla bu kurumuş tenimin taşı
Mücevher ile temizlenir mücevherin pası

45

Gel sâki! O ateşli hayaller yaratan şarabı
Kehribar sarısı kadehe doldur o şarabı

Bu kara toprak dünyadan süzülen mücevher
Belki şenletir yüreğimi de kalmaz bir keder

46

Gel sâki! O ışıltılı şarap dolu kadehi
Nağmelerle, çalgılarla al eline haydi şimdi

Şarap içenlerin fetvalarıyla içilen şarabı
Çaresizlerin çaresini bulan o şarabı

47

Gel sâki! Araştır bu kapkaranlık toprağı sen
Bul ve getir, ver elime hayat pınarını sen

O aydınlıkta bak da gör beni sen
Bu hayatımdan daha canlı yaşat beni sen

48

Gel sâki! O yüreğın dilediğı şarabı
Ver bana, ver gençlikte güzel olan şarabı

Belki ıslatırım o şarapla ağzımı
Onunla gençleştiririm belki ben bahtımı

49

Durma artık gel sâki! Getir çabuk o şarabı
Mutlu olamam ki elime almadan şarabı

Bir kadehle o şarapla yardım et bana
Ecelin elinden kurtuluş ver bana

50

Gel sâki! O ay ışıltılı kadehi bir daha
Ver bana hükümdarın tahtını öpme adına

Tahtımı yücelteyim Ülker'e ben
Hükümdar şerefine içeyim o altın kadehten ben ⁵

KAYNAKÇA

1. Edward Granville Browne, *A Literary History of Persia*, Cambridge 1924., I-IV.
2. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, *Azərbaycan Şairi Nizami*, Bakı 2011.
3. Nizamî Gencevî, *İskendernâme* (çev. Nimet Yıldırım), İstanbul 2022.
4. Zebîhullâh-i Safâ, *Târîh-i Edebiyyât Der İrân*, Tahran 1371 hş. I-V.

⁵ Nizamî Gencevî, *İskendernâme* (çev. Nimet Yıldırım), İstanbul 2022.

NIZAMI GENJAVI'S SAKINAMES IN ISKENDERNAME
SUMMARY

Key words: Nizami Genjavi, Sakiname, Iskendername, Heroic poetry

This last and masterful work of Nizami is the first and most famous Iskendername in Eastern Literature on the subject of Alexander. Completed in 597/1201, Iskendername consists of two parts, Sharafname (6,868 couplets) and Iqbalname (3,648 couplets), and a total of 10,516 couplets. The story of Alexander is told in one half, and in the other half, in the second.

One of the important and significant strengths of Nizami's Iskendername is the "sakînames" that show the author's creativity and are collected at the beginning of almost every section of Sharafname, and some "mağannînames" are written at the beginning of Iqbalname. Turkish translations of the "sakînames" that this famous poet includes at the beginning of almost every section of Sharafname are included.

Daxil oldu: 25.05.2025-ci il